NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
43 767
COBISS O

43767

Prešernov „Krst pri Savici".

U slavu stogodišnjice rođenja Fr. Prešerna

čitao

u sjednici filol.-hist. razreda Jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti dne 3. prosinca 1900.

Dr. A. Musić.

Preštampano iz „Ljetopisa" sv. XV. g. 1900.

U ZAGREBU
Tisak Dioničke tiskare.
1901.

Prešernov „Krst pri Savici".

U slavu stogodišnjice rođenja Fr. Prešerna

čitao

u sjednici filol.-hist. razreda Jugoslav. akademije znanosti i umjetnosti dne 3. prosinca 1900.

Dr. A. Musić.

Preštampano iz „Ljetopisa" sv. XV. g. 1900.

U ZAGREBU
Tisak Dioničke tiskare.
1901.

43767
~~56301~~

Biblioteca della R. Università di Lubiana
v Ljubljani
Knjižnica kr. univerze

0300111233

Danas se navršilo sto godina, što je slovenski narod primio od Boga jedan od najvećih darova, što ih je u opće primio: rodio mu se sin, kojemu se spustila iz nebeskih visina vila pjesnikinja te ga je poljubila i metnula mu u kolijevku liru, uz koju je poslije izvodio divne pjesme, koje su budile njegov narod i krijepile ga nadom u bolju budućnost — rodio se France Prešeren[1]. Danas slave Slovenci stogodišnjicu rođenja najvećega svoga pjesnika. A Jugoslavenska akademija, koja sa saučešćem prati znatne kulturne zgode čitavoga slavenstva, s tim je više držala za svoju dužnost, da učestvuje u ovoj slavi, što je to slava Hrvatima najbliže braće, što i slovenski narod pripada u područje njezina djelovanja i što su Prešernove pjesme jednako poznate u hrvatskoj, kao i u slovenskoj kući. Ja sam pak sretan, što me je počastila zadaćom, da u današnjoj sjednici čitam o Prešernu. Za predmet svoga čitanja izabrao sam najveću njegovu pjesmu „Krst pri Savici“ s dva razloga, jedno s toga, što mi je ova pjesma još od mladih dana osobito mila, a drugo s toga, što je (koliko ja znam) još nitko nije napose proučio, kako bi trebalo.

[1] Sloge radi pišem i ja „Prešeren“, ali sam uvjeren, da bi valjalo pisati „Preširen“.

Izvanja je historija njezina kratka. Prešeren ju je najprije izdao u osobitoj knjižici „Kerst per Savici. Povést v verzih. Zložil Dr. Prešérin. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik. 1836.“ (knjižica se prodavala po 20 nč.). Onda ju je preštampao bez promjene J. Bleiweis u svojim Novicama od g. 1844. br. 29—35. Napokon ju je s nekim promjenama[1] (od kojih je najveća ta,

[1] Najznatnije razlike između izd. g. 1836. (a) i 1847. (b).

„Uvod“ st. 72. a) Ki jím je stáršov vera bla tak drága.
b) Ki jîm bilà je véra čèz vse drága.

„Krst“ strofa 4. a) Ne blà bi pričujóče úre téže
Prenêsla v pôznih létih gláva síva —
b) Pernêsla pričujóče úre téže
Bi ne bilà lét pôznih gláva síva —

str. 9. a) O blagor Čertomír! o blagor têbi!
Ker vnéta je od tvôjiga pogléda,
Prevzéta déklica je sáma sèbi,
Kak gléda v tlà, kak trése se beséda!
Ko zárja, ki pót zjútraj déla Fêbi,
Spremínja se zdaj njé podóba bléda —
b) O blagòr, blagòr Čertomír! ti vnéta
Je déklica od tvôjiga pogléda,
Kak od zamaknjénja je vsà prevzéta,
Kak gléda v tlà, kak trése se beséda!
Ko zárija, ki jásen dán obéta,
Zarumení podóba njéna bléda —

str. 15. a) Bla Bogomíla je podóba tvôja,
Ki včéraj ga speljála je iz bôja.
b) Bilà je lépa, Bogomíla! tvôja
Podóba, ki speljála ga je 'z bôja.

str. 27. a) V nevárnosti je bló življênje tvôje,
Zapèrte so blé vse do têbe póti —
b) V nevárnosti življênje védit' tvôje,
Zapèrte vsè do têbe vídit' póti —

str. 34. a) Kolkkràt od tód klečála sim v samôti,
Kolkkràt sim klícala pomóč Maríje —
b) Kolikokrátov sìm od tód v samôti
Klečála, klícala pomóč Maríje —

str. 36. a) Doklèr kerví bo žíva zádnja srága —
b) Doklèr kerví ne vtêče zádnja srága —

strofe 42. u izdanju od g. 1836. nema.

str. 43. a) Kdaj bi blà vgásnila v malíke véra,
In vdóva bi ne blà žen marsiktéra!
b) Kdaj vgásnila bilà bi kríva véra,
Bi vdóva ne bilà žen marsiktéra!

da je iznova dodana strofa „Bogu sem večno čistost oljubila in Jezusu in materi Mariji“ itd.) sam pjesnik iznova izdao u zbirci svojih pjesama „Poezije Dóktorja Franceta Prešérna. V Ljubljani 1847.“ U ovom posljednjem obliku prešla je u novija izdanja Prešernovih pjesama. Od prijevodâ znam za hrvatski od Đure Stj. Deželića, koji ga je najprije štampao u časopisu „Dragoljubu“ od g. 1868. br. 36—38., a onda izdao u osobitoj knjižici (Krst na Savici, epos Dra. Franje Prešérna, hrvatski od Đure Stj. Deželića. U Zagrebu 1868.), i za njemački od Heinr. Penna (Die Taufe an der Savica. Epos aus dem Slov. des France Prešeren, najprije u podlistku „Triglava“ br. 12, 29, 32, 33, 36, 37., a onda u osobitoj knjižici u nakladi O. Wagnera u Ljubljani 1866.), pa za njemačku preradbu od Samhabera (o kojoj ću poslije napose govoriti).[1]

Predmet je pjesmi uzet iz historije slovenske, i to iz onoga vremena, kad su se po slovenskim zemljama bili ljuti bojevi između već pokrštene i još neznabožačke

str. 45. a) Ki védno blà je, bó sovrážna mêni —
b) Ki védno je in bó sovražna mêni —
str. 52. a) Ki blà služábnica je vére kríve,
Je opravljála vêžo bóg'nje Žíve.
b) Ki je bilà podpóra vére kríve,
Je opravljála slúžbo bóg'nje Žive.

Ostale posve neznatne razlike dolaze (kao i mnoge spomenute) ponajviše otuda, što je pjesnik mjesto „blà, blí, blé“ 1. izdanja u 2. izdanju pisao „bilà, bilí, bilé“.

Još spominjem, da svagdje mjesto „Oglej“ 2. izdanja u 1. izdanju stoji „Aglar“.

[1] Za proslavu stogodišnjice Prešernove izišli su još prijevodi: srpski (Прешернова стогодишњица Крштење на Савици. Спев Фр. Прешерна. Препев Ник. Марјановића. С предговором проф. Андр. Гавриловића. Београд 1900.) i ruski (Стихотворенія Франца Прешерна. Со словенскаго и нѣмецкаго подлинниковъ перевелъ Ф. Коршъ. Москва 1901.) Iz „Prešernova Albuma“ doznajem, da sprema prijevod svih pjesama Prešernovih na češki jezik J. Borecký (str. 873.), da „Krst“ prevodi na talijanski jezik Fr. Pirman (str. 849.) i da je prvih 6 strofa „Krsta“ na švedski jezik preveo A. Jensen (str. 845.).

braće. U „Uvodu“ se pripovijeda, kako je kranjsko-koruški vojvoda Valjhun u borbi za kršćanstvo porazio i poubijao već sve znatne protivnike kršćanstva. Samo Črtomir, najmlađi od junakâ, brani se još s malom četom. Napokon stane Valjhun s velikom vojskom podsjedati i njega u tvrđavi Ajdovskom gracu u Bohinju, u Bistričkoj dolini. Šest mjeseci brane se neznabošci junački, ali napokon im je ponestalo hrane. S toga se Črtomir odlučio na posljednji smjeli korak. Neke tamne burne noći sazvao je svoje drugove te ih pozvao, da prevale, jer kako je noć tamna i burna, može im poći za rukom, da se protuku do šume. A onda:

Najvèč svetá otrôkom sliši Slave,
Tje bómo náśli pot, kjer nje sinovi
Si prósti vol'jo vero in postave.
Ak pa naklonijo nam smrt bogovi,
Manj strášna noč je v črne zêmlje krili,
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.[1]

Drugovi ga poslušaju, prihvate oružje te otvore vrata, ali tu ih dočeka čitava vojska Valjhunova, koja je također htjela da se posluži tminom noćnom i nevremenom, da juriši na tvrđavu. I nastane strašan boj, „ne bòj, mesarsko klanje“. Kad je napokon svanulo jutro, ležali su mrtvaci, kao snoplje po polju. I kršćana je palo više od polovice. Ali među neznabošcima Valjhun uzalud traži mlado lice Črtomirovo.

Prava pjesma, koja u 1. izdanju od g. 1836. nije imala osobitoga natpisa, a u 2. izdanju od g. 1847. dao joj je pjesnik natpis „Krst“, počinje se s prizorom, kako u jutru iza one strašne noći, kad „svètla zarja zlatí z rumên'mi žarki glavo trojno snežníkov kranjskih siv'ga poglavarja“, Črtomir stoji kod Bohinjskoga jezera. Kao

[1] Citiram po izdanju L. Pintara (Ljubljana 1900.).

što je jezero nakon bure izvana mirno, ali u dubini još jednako uzburkano, tako se i za Črtomira izvanji boj svršio, ali srce mu se s narodne nesreće nije umirilo. S toga hoće da očaja, ali ga ipak nešto još veže na život. To je njegova ljubav k Bogomili, kćeri Starosavljevoj, svećenici božice Žive, koje hram stoji na Bledskom otoku. Tu pjesnik krasno opisuje taj divni predjel, svoj rodni kraj:

V dnu zad stojé snežníkov velikani,
Poljá, ki spréd se sprósti, lepotije
Ti kaže Blejski grad na levi strani,
Na desni griček se za gričem skrije.
Dežéla kranjska nima lepš'ga kraja,
Ko je z okolšč'no tá, podoba raja.

Črtomir se zaljubio u Bogomilu, kad je jednom došao žrtvovati božici, a ona mu je ljubav vraćala. Godinu dana cvala im je sreća. Ali kad se stao približavati Valjhun sa svojom vojskom, valjalo se Črtomiru rastati s ljubljenom djevojkom pa poći u boj za vjeru njegovih otaca, premda se pobjedi nije mogao nadati. Pošto nam je tako pjesnik u obliku epizode krasno prikazao ljubav, sreću i rastanak Črtomirov i Bogomilin, vodi nas opet k Bohinjskomu jezeru, gdje smo ostavili Črtomira u očajavanju. Samo misao na Bogomilu ne da mu, da sâm sebi uzme život. Jedan put još želi vidjeti mili lik njezin i pozdraviti mjesto predašnjega veselja; dok ne sazna, što je s njom, ne može se rastati sa svijetom. U to dovesla k njemu poznat ribar, koji mu pripovijeda, kako ga kršćani svuda traže; i na njegov savjet preveze se Črtomir na onu stranu jezera, gdje bistra Savica u nj šumi. Onda mu naloži potražiti Bogomilu i njezina oca pa donijeti mu od njih k slapu Savice četvrtinu blaga, što ga njemu čuvaju. Drugo jutro stoji Črtomir kod slapa te motri njegovu silu, od koje se gora trese. U

tom nalazi on sliku mladića, koji se najprije zaleti, a poslije zaustavi. Iz toga razmatranja probudi ga govor ljudî, koji mu s ribarem od Staroslava nose blago; s njima dolazi i kršćanski svećenik; Črtomir hoće da trgne mač, ali u taj čas opazi Bogomilu te poleti k njoj pozdravljajući je zanosno:

O, sèm na srce môje, Bogomila!
Skrbí je kônec, žalosti, nesreče,
Se trese od vesêlja vsaka žila,
Kar gledam spet v obličje ti cveteče;
Naj brije zdaj okrog viharjev sila,
Naj se nebo z oblaki preobleče,
Ni mêni mar, kar se godi na sveti,
Ak smejo srečne te roké objeti.

Ali Bogomila mu se polako izmakne iz ruku te sjedne na kamen pá odlučnim, ali ipak milim glasom očituje, da nije došao čas njihovu združenju, nego rastanku, jer su se ona i otac njezin pokrstili; čitav se kraj njihov predao Mariji pa Živu bacio u jezero; a onda mu pripovijeda, kako je do toga došlo; otkad je na ime Črtomir pošao u boj, ona od brige za nj nije našla mira; jedan je put išla pitati za uspjeh rata pa je čula, kako je svećenik, što je sada s njom, razlagao ljudma istine kršćanske vjere i govorio im, da je zemlja samo mjesto kušanja, a pravi je naš dom na nebu, gdje one, koji se ovdje ljube, čeka vječno združenje; za tim je taj svećenik, koji je i sam od Druida postao kršćanin, došao i u njezinu kuću te nju i oca njezina poučavao u kršćanskoj vjeri, a napokon njih oboje krstio; samo jedna ju je briga mučila, da je na ime Črtomir neznabožac, pa ako pogine, ne će doći u nebo; svećenik joj je preporučio, neka se za nj Bogu moli; i ona je tako i radila, pa doista se spasao one noći, kad su svi drugovi njegovi izginuli; napokon ga Bogomila moli, neka se i on pokrsti:

Da sklenete se ênkrat naj'ni poti,
Ljubezen brez ločitve da zazóri
Po smrti nama tàm v nebeškem dvori.

Črtomir joj zahvaljuje na svoj brizi, što ju je imala za nj; njoj ne može odbiti nikakve želje, ali neka promisli, koliko je krvi Valjhun prolio, pa neka kaže, je li kršćanski Bog bog ljubavi! Na to prihvaća riječ svećenik pa kaže, da kršćanska vjera uči, da smo svi sinovi jednoga oca te treba da se ljubimo; Valjhun radi po svojoj slijepoj glavi, a ne po božjoj volji. Sada izjavljuje Črtomir odlučnije nego prije, da se ne brani Bogomiline vjere ljubavi, mira i sloge, ali pita Bogomilu, ako ga s njom združi krst, kada će ga združiti brak? A Bogomila mu odgovara, da je zabrinuta za njegov spas Bogu zavjetovala vječnu čistoću, ako se on sretno iz boja vrati; pa kako joj je Bog molitvu uslišio, to ona ne može postati njegova žena. Na to ga svećenik upućuje, neka pođe u Oglaj, da ga patrijarh učini svećenikom, a onda neka šireći kršćanstvo okajava dojakošnja svoja djela. Bogomilina izjava bacila je Črtomira u najveće očajanje. Videći, da za nj nema sreće na svijetu, kaže gorko, da je njegova nada bijeg, a njegov dom šuma. I Bogomila ga poziva, neka ide širiti kršćanstvo, ali ga ujedno tješi, da će mu ljubav i vjeru čuvati i preko groba:

Kar dni odločenih mi bo na sveti,
Bogú in têbi bom ostala zvesta,
V nebesih čákala bom pri očeti
Čez majhen čas deviška te nevesta.

Na to zasja sunce između oblakâ, a blijedu Bogomilu obasja dúga. Nakon toga prizora Črtomir ne oklijeva više ispuniti želju Bogomilinu. Pošto je uzeo toliko blaga, koliko je mislio da će mu za nuždu biti dosta i dao

dar ribaru i onima, koji su blago nosili, oprašta se ganutljivo s Bogomilom. Ali ona ga moli, da joj prije rastanka ispuni još jednu želju, da joj srce ne muče brige; neka se na ime pred njom krsti, jer voda je blizu, a svećenik također. Mučeći pristaje Črtomir i na to, i svećenik ga krsti pri slapu Savice. A na to polazi u Oglaj, gdje je postao svećenik, pa do smrti propovijedao kršćansku vjeru među Slovencima i dalje od njih.

Za historičke događaje, što se u pjesmi spominju, navodi sam pjesnik (u „Opombama“ na kraju pjesme) kao izvor Valvazorovo poznato djelo „Die Ehre des Herzogthums Krain“, knj. VII, gl. 2. Tu pripovijeda pisac, kad je iza Chetimara (Chitomara), koji je vladao u 2. polovici 8. vijeka, došao na vojvodsko prijestolje u Koruškoj i Kranjskoj njegov mladi sin Valdung (Walchun), neznabožački su velikaši slovenski, kojima je vojvoda kršćanin bio zazoran, mladost njegovu držali za zgodan momenat, da izvedu, što su odavna snovali. Oni protjeraju Valdunga te stanu progoniti i mučiti svoju kršćansku braću. Ali Valdung zaište pomoć u svoga zaštitnika, bavarskoga vojvode Thessela (Thassila), koji provali s vojskom u Korušku i Kranjsku pa Valdunga opet posadi na vojvodsko prijestolje. No naskoro se iznova digne buna na Valdunga. Na čelu su joj sada bili Herman Aurelije i Droch (Drochus). Ali Valdungu je pošlo za rukom, te je pobio najprije Aurelija kod Siska, a za tim Drocha kod Metlike. Onda je nastao mir, a Valdung je sada mogao s većim uspjehom svoje neznabožačke podložnike obraćati na kršćanstvo, pri čemu ga je podupirao osobito salzburški biskup sv. Vergilije. — Otuda se vidi, da je u Prešernovoj pjesmi historičko samo ono, što je rečeno u prva četiri stiha „Uvoda“:

Valjhun, sin Kajtimara, bȍj krvavi
Že dolgo bije za krščansko vero,
Z Avréljem Droh se vèč mu v bran ne stavi;
Končano njijno je in marsiktero
Življênje —

Sve je drugo dakle pjesnik sam izmislio. Sam je izmislio i imena licima: Črtomir, Bogomila, Staroslav; očito ih je načinio prema onomu, što o tima licima pripovijeda: Črtomir je neznabožac, koji vjeruje u „Črte“ (zle bogove narodne vjere slavenske; isp. „Bojuje se najmlajši med junaki za vero staršev, lepo bog'njo Živo, za Črte, za bogove nad oblaki“), Bogomila je Bogu mila, Staroslav je star. — Ajdovski je gradac brežuljak kod Bohinjske Bistrice, ali traga gradu nema na njemu nikakva (isp. J. Mencingera u Zvonu 1883. str. 17. i d.).

Pošto smo ogledali Prešernovu pjesmu izvana, red je, da je ogledamo i iznutra, da joj promotrimo kompoziciju, da joj ocijenimo poetičku vrijednost.

Pjesnik je pred pravu pjesmu (pred „Krst“) metnuo „Uvod“. Pita se, za što nije ono, što u „Uvodu“ pripovijeda, metnuo u samu pjesmu, recimo na početak, nego je išao od toga graditi kao osobitu pjesmu, i po obliku različnu od „Krsta“ (jer je „Uvod“ spjevan u terzinama, a „Krst“ u stanzama), pa metati je kao „Uvod“ pred „Krst“. Ja bih rekao, da je pjesnik to učinio za to, što se bojao, da pjesma ne bi imala pravoga sklada, kad bi u jednoj pjesmi bilo i ono, što se pripovijeda u „Uvodu“, i ono, što je sadržaj „Krstu“, jer se u „Uvodu“ i u „Krstu“ ističu ne samo različne strane u karakteru glavnoga junaka (u „Uvodu“ divno junaštvo, a u „Krstu“ bujna čuvstvenost), nego i sam sadržaj „Uvoda“ i „Krsta“ veoma je različan (u „Uvodu“ se bije krvav boj, a u „Krstu“ se čista, ple-

menita srca odriču prolazne sreće na zemlji, da bi stekla vječno blaženstvo na nebu). Po tom pjesnik nije mogao uraditi drugo nego svoju pjesmu razdijeliti na dvoje, na „Uvod“ i na „Krst“. A što je svakomu dijelu podao drugi metrički oblik, to je učinio jamačno za to, što je mislio, da za ono, što se pripovijeda u „Uvodu“, bolje pristaju terzine, a za ono, što se pripovijeda u „Krstu“, stanze. U ostalom pak „Uvod“ sam za se ima veliku poetičku vrijednost, te pripada po svom čisto epskom karakteru, po živim opisima, po sjajnim poredbama, po snažnoj i jedroj dikciji — među najbolje pjesme Prešernove, koji je u njemu najsjajnije pokazao, ako i jest upravo lirik, da ipak umije spjevati i savršenu epsku pjesmu, i da je suviše čednosti u njegovim stihovima:

Preslabe peti bôje vam sloveče,
Pojo Kranjic lepôto môje strune
In tvôjo čast, nevsmiljena devica!

(Sonet: „Očetov naših imenitna dela“ etc.).

U njemu nam se k tomu pjesnik pokazuje na visini ne samo slovenskoga, nego i slavenskoga rodoljublja, jer meće Črtomiru u usta ponosite riječi „Najvèč svetá otrôkom sliši Slave“ (koje su u izdanju od g. 1847. i štampom istaknute). „Uvod“ bi se mogao posve odijeliti od „Krsta“ i biti samostalna pjesma. Ali posljednje riječi njegove jasno pokazuju na pjesmu, kojoj je uvod. To su riječi:

Med njimi, ki so padli za malike,
Valjhún zastonj tam išče mlado lice
Njegà, ki kriv moritve je velike.

Na pitanje, koje čitalac nehotice sebi stavlja: „A što je bilo s Črtomirom?“ odgovara sama pjesma „Krst“. Što je pjesnik boj u Ajdovskom gracu prikazao u

„Uvodu“, tim je postigao i to, da je u samoj pjesmi, u „Krstu“, mogao odmah zaći in medias res t. j. početi odmah pripovijedati, kako je došlo do Črtomirova krštenja. Samo nečega mu je još nedostajalo, i to spomena o ljubavi Črtomirovoj i Bogomilinoj. To je pak umetnuo u samu pjesmu, kao epizodu. Nakon katastrofe u Ajdovskom gracu stoji Črtomir na obali Bohinjskoga jezera. S nesreće i svoje i svoga naroda hoće da očaja, hoće da sam sebi uzme život. Ali ga ipak još nešto na život veže. To je nešto ljubav njegova k Bogomili. Sasvim je prirodno, da se u tom momentu, kad hoće da ga satre golema nesreća, sjeća sreće, koju je uživao u ljubavi s Bogomilom, da mu osobito živo dolazi pred oči, kako je bilo, kad su se njih dvoje prvi put vidjeli i zaljubili jedno u drugo, ali i to, kako je bilo, kad su se vidjeli posljednji put. Pjesnik je dakle vrlo zgodno učinio, što je pripovijedanje o ljubavi Črtomirovoj i Bogomilinoj umetnuo u svoju pjesmu kao epizodu, i to upravo u momentu, kad Črtomir sam misli na ono, što pjesnik pripovijeda, tako da se čini, da to ne pripovijeda pjesnik, nego dolazi na pamet Črtomiru.

Što se tiče Črtomirova krštenja, moglo bi se pomisliti, da nije vjerojatno, da će čovjek, koji se danas onako, kao Črtomir, bori protiv kršćana, prekosjutra sam prihvatiti kršćanstvo. U „Uvodu“ se, istina, kaže, da se „bojuje najmlajši med junaki za vero staršev, lepo bog'njo Živo, za Črte, za bogove nad oblaki“, ali u onom, što Črtomir drugovima govori, nema ni riječi protiv kršćanstva, a mnogo toga protiv ropstva, n. pr.

Kdor hoče se podati, mu ne branim
Kdor hoče vas dočakat' tèmne zóre,
Nepróste dni živét' nočém enake,
Ne branim mu —

S sebój povabim druge vas junake,
Vas, kterih rama se vkloniti noče — —
Ak pa naklonijo nam smrt bogovi,
Manj strášna noč je v črne zêmlje krili,
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.

S tim valja isporediti ono, što pjesnik sâm, ali očito kao mišljenje Črtomirovo, kaže na početku „Krsta“ (u 3. strofi):

Na tlèh ležé slovenstva stèbri stari,
V domačih šêgah vtrjene postave;
V deželi parski Têsel gospodari,
Ječé pod tèžkim jarmom sini Slave,
Le tujcem sreče svit se v Kranji žári,
Ošabno nos'jo tí po kônci glave.

Otuda se vidi, da se Črtomir ne opire toliko kršćanstvu kao kršćanstvu, nego ropstvu, tuđinskoj (njemačkoj) vlasti, koju kršćanstvo sa sobom donosi. — Onda valja na um uzeti, da Črtomir prihvaća kršćanstvo, pošto je pobijeđen, pošto su mu svi drugovi izginuli, pošto je morao izgubiti svaku nadu, da bi opiranje kršćanstvu moglo uspjeti. I onako je on sa svojom malom četom bio posljednji, koji se branio protiv Valjhuna, i onako je „šèl boj boj'vàt brez upa zmage“. A kako misli sada nakon potpunoga poraza, jasno se razbira otuda, kako nam ga pjesnik prikazuje, kad pri slapu Savice čeka ribara.

Junak premišlja, kàk bolj spodaj lena
Vodà razgraja, kàk bregove stresa,
In kàk pred njo se gôre ziblje stena,
Kak skale podkopuje in drevesa,
Kak do nebes leti nje jeze pena. —
„Tak se zažêne, se pozneje vstavi
Mladenič“, Črtomir pri sèbi pravi.

Mlad čovjek, kojemu gledajući slap pada na um, da se onako, kao slap, i mladić najprije zaleti, a onda zau-

stavi, očito je već sam na putu, da se zaustavi. — Vrlo je važan momenat za prosuđivanje pokrštenja Črtomirova to, što se i Bogomila, koja ga jedina još na život veže, pokrstila. Tako je po mom sudu pjesnik istaknuo dovoljno momenata, koji doista mogu ublažiti prigovor, da se Črtomir prebrzo odriče vjere svojih otaca.

Najzanimljivija je partija pjesme ona, u kojoj se pripovijeda sastanak Črtomirov i Bogomilin. Zgodno je pjesnik udesio već to, da Črtomir još prije nego Bogomilu opaža kršćanskoga svećenika među ljudima, koji mu se približavaju. To je kao prvo navještenje, da se ona, otkad se nijesu vidjeli, pokrstila. Črtomir hoće da na svećenika trgne mač — to je posljednji titraj mržnje na kršćane u njegovoj duši, — ali u to se pojavila Bogomila. Črtomir je od radosti sav izvan sebe. Strastveno je privija k sebi. Ali ona mu se polako otima te izjavljuje, da se pokrstila. Pita se, kako djeluje na junačkoga, ali nesretnoga borca za vjeru otaca ta izjava djevojke, koja mu je sada sve na svijetu. Čovjek bi mislio, da će ga ta njezina izjava uništiti. Ali nije tako. On mirno sluša njezino dosta dugo pripovijedanje, kako je došlo do toga, da se pokrstila, a na njezin poziv, da se i on pokrsti, odgovara:

Doklèr krvi ne vtèče zadnja sraga,
In grôba tèmna noč me ne objame,
Ti sužno môje bo življênje célo,
Ti gospoduj čez vero, misli, delo.

Dakle Črtomir indirektno izjavljuje, da je sklon ispuniti Bogomilinu želju i pokrstiti se. Ali je sasvim prirodno, da mu kod toga padaju na um nedjela, što ih počinja Valjhun širećí kršćanstvo. S toga nastavlja:

Al zmisli ran, ki jih Valjhuna mêči
So stórili, in p'šic njegovih strela,
Kaj videli krví smo v Kranji têči,

Kristjanov tvôjih vsa prevdari dela,
In mi povej, al ni Črt najbolj jezni
Njih Bog, ki kličeš ga Bogá ljubezni?

Istom pošto mu je svećenik rasrpšao i tu sumnju riječima: „Valjhun ravná po svôji slepi glavi, po bôžji volji ne“, izjavljuje on odlučno:

Ljubezni vere in miru in sprave,
Ne branim se je vere Bogomile,
Vem, da malike in njih službo glave
Služabnikov njih so na svet rodile,
V njih le spošt'val očetov sem postave,
Al zdàj ovrgle so jih vôjske sile.

Očito je, da je Črtomiru sada Bogomila više i od same vjere. Njoj za volju odriče se on vjere svojih otaca te je spreman prihvatiti kršćanstvo, koje (vrlo značajno) zove „vjerom Bogomile[1]“. Sva njegova težnja ide samo za njom, koja ga jedina još na život veže. To jasno pokazuje njegovo pitanje:

Ak sklene me s teboj krst, Bogomila,
Kdaj bo zakona zveza me sklenila?

Ali ono, što Črtomir na ovo pitanje čuje, najljući je udarac za nj. Mjesto odgovora Bogomila očituje, da je Bogu učinila zavjet, ako Črtomir sretno izide iz boja, da se ne će nigda udati:

Da bi od smrti rešil te nesrečne
In tamkaj mili Bog v nebeškem raji
Z menoj te, dragi, sklênil čase večne,
Pustila v némar sem željé najslaji,
Pustila v némar dni na svetu srečne,
Sem odpovedala se zvezi naji; —
Je vslišana bilà molitev môja, —
Ne smem postati jaz nevesta tvôja.

Doista zanimljiv slučaj! Zavjet je Bogomilin potekao iz njezine vruće želje, da spase ljubljenoga Črtomira, pa

[1] Riječ „Bogomile“ istaknuo je štampom sam pjesnik u izdanju od g. 1836. i u onom od god. 1847.

upravo taj ga zavjet gotovo uništuje. Jer s njim je on izgubio ono, što mu je jedino još ostalo na svijetu, što ga je jedino još vezalo na život, izgubio je samu Bogomilu. S tim očitovanjem njezinim došla je napetost na vrhunac. Pita se, što će Črtomir sada učiniti? Sasvim je prirodno mišljenje, da se on sada, kad vidi, da je izgubio i Bogomilu, pita, čemu da ostaje dalje u životu. Na ovo (do duše ne izrečeno) pitanje odgovara svećenik, koji najprije spominje, da tko je počinjao takova djela, kao njih dvojica, ne može uživati bračne sreće: on je kao Druid varao svoje zemljake, a Črtomir je branio krivu vjeru. Pa kao što je on postao svećenik, te širedi kršćanstvo nastoji da okaje svoje grijehe, tako upućuje i Črtomira, neka pođe u Oglaj, da i njega patrijarh učini svećenikom, a onda neka braću, koju je dosad pogubljao, spasava. Ali Črtomir je neutješljiv. On vidi, da za nj nema sreće. Na um mu pada, kako mu je otac poginuo u izgubljenoj bitki, kako mu je mati jedva utekla tamnici, kako je i on, tek što mu je kod Bogomile svanula sreća, morao otići u boj, koji se svršio tako, da su mu svi drugovi izginuli.

Beg je moj up, gôzd je moj dom prič'joči.
Nespametna bilà bi z mano zveza,
Ki me preganja vedno sreče jeza.

Črtomira je dakle iznova uhvatilo potpuno očajanje. Sada prihvaća opet riječ Bogomila. I ona ga nastoji odvratiti od očajanja tim, da ga upućuje na nov cilj života, koji je već svećenik spomenuo. A osim toga uvjerava ga, da ona nije za nj za uvijek izgubljena, jer ako i on svoj život posveti Bogu, kao što je ona posvetila svoj, naći će se njih dvoje poslije smrti opet u nebeskom raju, gdje će im svanuti ljubav bez razstanka. Sada se Črtomirovim očima ukazao divan prizor:

Izmèd oblakov solnce zdaj zasije,
In mavrica na bledo Bogomilo
Lepôte svôje čisti svit izlije,
Nebeški zór obdá obličje milo;
Jok, ki v oči mu sili, komaj skrije,
Da ni nebo nad njim se odklenilo,
Da je na svetu, komaj si verjame,
Tak Črtomira ta pogled prevzame.

Njemu je moralo biti, kao da gleda Bogomilu preobraženu u nebeskom raju, onakovu, s kakvom će se on ondje sastati, da živi s njom na vijeke. A ganuće je Bogomilino istaknuto tim, što pjesnik kaže, da je bila blijeda. Ovaj je prizor pjesnik izvanredno vješto udesio, s tim više, što ga nije izmislio, nego je za nj upotrebio prirodnu pojavu, koja se viđa kod slapa Savice (isp. J. Mencingera u Zvonu 1883. str. 24.)

Što su svećenik i Bogomila Črtomiru pokazali nov cilj života, koji će ga dovesti do vječnoga združenja s Bogomilom onakovom, kakvu je sada vidio, to ga je opet povratilo životu. On je odlučio učiniti po Bogomilinoj želji i poći u Oglaj, da postane svećenik. Pošto je nešto blaga uzeo, a za ostalo kazao Bogomili, neka dade sirotama, rastaje se s njom. Pjesnik nam taj rastanak crta s očitim ganućem u kratkim asindetičkim rečenicama:

„Kar Staroslàv zlatá še hrani za me,
Daj ga sirotam“, rêče Bogomili,
Se bliža ji, presrčno jo objame,
Molčé podá desnico ji k slovesu,
Solzé stojijo v vsakem mu očesu.

Ali Bogomila mu ne da još otići, nego ga moli, da se odmah sada dade krstiti. „Molčé v to prôšnjo Črtomir dovoli“, i svećenik ga krsti pri slapu Savice.

So na kolenih, kar jih je okoli,
Se od vesêlja svet' obràz device,
Ki je bilà podpora vere krive,
Je opravljála službo bog'nje Žive.

Ovaj prizor ne donosi nikakva nova konflikta. Pošto je Črtomir odlučio ne samo pokrstiti se, nego i postati svećenik, krštenje je njegovo samo prirodni posljedak te odluke. Ni do mjesta krštenja nije ništa stalo, ali je pjesnik zgodno učinio, da se Črtomir kršćava na mjestu, gdje je došao do odluke, da se pokrsti, pred onom, koja ga je i sklonila na tu odluku. Ujedno se s krštenjem ljepše završuje pjesma, nego li bi se završila bez njega, jer istom krštenje Črtomirovo zapečaćuje potpuni okret u njegovoj duši, a k jednu je zalog, da će se ispuniti ona nada, koja sada ispunjava čitavu dušu i Črtomirovu i Bogomilinu.

Iza krštenja odlazi Črtomir u Oglaj, a Bogomila k ocu. Pjesnik ih očito duboko ganut ispraćuje ovim stihovima, u kojima nam u kratkim asindetičkim rečenicama, koje još i konac stihova presijeca, spominje buduću sudbinu svoga junaka.

Razlagajo, ko pride v Akvilêjo,
Mu sveta pisma prosta zmote vsake,
Postane mašnik, v prsih umrjêjo
Nekdanji upi, med svôje rojake
Slovence gre, in dalje čez njh mêjo,
Do smrti tam preganja zmot oblake. —
Domu je Bogomila šla k očetu,
Nič vêč se nista videla na svetu. —

A čitaocu je na kraju pjesme, kao da gleda za milim licima, koja se gube u daljini. Obuzima ga bolno čuvstvo, ali to čuvstvo ublažuje i uzdiže uvjerenje, da ta plemenita lica, što se gube u daljini, za žrtvu, što je prinose na ovom svijetu, čeka vječna nagrada na onom svijetu.

Pošto smo potanko razmotrili čitavu pjesmu, valja da se još osvrnemo na nju kao cjelinu. U njoj se mogu razlikovati tri dijela (bez „Uvoda“). Prvi dio ide do sastanka Črtomirova s Bogomilom (do strofe: „Slap

drugo jutro mu grmi v ušesa“ — excl.), te obuhvaća 20 strofa. Taj je dio kao ekspozicija čitave pjesme. U njemu čujemo osnovne akorde glazbe, koju ćemo slušati u drugom dijelu, pokazuju nam se glavni faktori, koji će utjecati na razvoj radnje u drugom dijelu. Ti su glavni faktori: porazom u Ajdovskom gracu umekšano srce Črtomirovo i ljubav njegova k Bogomili, koja ga jedina još na život veže. Drugi dio ide od sastanka Črtomirova s Bogomilom do njegova oprosta s njom (do strofe: „Ko je minul, kar misli da bo v sili“ — incl.), te obuhvaća 30 strofa. U njemu dolazi između Črtomira i Bogomile do dvostrukoga konflikta: do prvoga, kad ona izjavljuje, da je kršćanka, do drugoga, kad očituje, da je Bogu zavjetovala vječnu čistoću. Drugi je konflikat teži od prvoga. S njim radnja pjesme dolazi na vrhunac. Prizor, u kojem Bogomilu obasjava duga, označuje peripetiju. U trećem dijelu, koji obuhvaća posljednje tri strofe (krštenje Črtomirovo), imamo katastrofu: Črtomir neznabožac, onaj, koji je u drugom dijelu došao u konflikat s Bogomilom, propada, a trijumfira Bogomila (kojoj „se od vesêlja sveti obràz“, dok je prije, kad ju je obasjala duga, bila blijeda).

Što se karaktera pojedinih lica tiče, to se o Črtomiru već dosta govorilo sprijed; samo jedno pitanje još ostaje: Je li Črtomirov karakter jedinstven? U pravoj pjesmi (u „Krstu“) mislim da o tom ne može biti sumnje. Radi se dakle samo o tom, ostaje li Črtomirov karakter jedinstven i onda, ako se kod toga gleda i na „Uvod“. Nije li onaj Črtomir, koji se junački bije s kršćanima u Ajdovskom gracu, posve drugi čovjek nego li onaj, koji se poslije Bogomili za volju odriče vjere svojih otaca? Ja bih rekao, da nije, nego da su to dvije strane istoga karaktera. Črtomir pripada među ljude, kojima kad nešto zaokupi dušu, zaokupi im je čitavu. U „Uvodu“

je Črtomiru čitavu dušu zaokupila mržnja na tuđince, koji s novom vjerom narodu njegovu donose ropstvo; pa s toga se junački bori protiv njih. U „Krstu“ mu je tako isto čitavu dušu zaokupila ljubav k Bogomili, koja ga jedina još na život veže; pa s toga se njoj za volju odriče vjere svoje i svih slasti života. Istina je, da je tako došao u suprotivštinu s onim, što je negda sam zastupao, ali kod toga neka se uzme na um ono, što je već sprijed istaknuto: 1. da Črtomir i kao neznabožac više mrzi na ropstvo nego li na kršćanstvo, 2. da je pobijeđen, a k tomu još 3. da ne prihvaća kršćanstva, a još manje pristaje na to, da postane svećenik, bez unutrašnje borbe. U opće bih rekao, da je pjesnik u Črtomiru dobro pogodio značajne crte narodnoga karaktera slovenskoga. Slovenac kad uza što prione, prione s cijelom dušom, ali njegovo meko srce, njegov bujni čuvstveni život lako ga zavodi s puta ustrajnosti. U tom je njegova jakost i njegova slabost. — Bogomila je žena i ona ljubi. Prije nego li se zaljubila u Črtomira, opisuje nam je pjesnik ovakovu:

Hči Bogomila, lepa ko devica
Sloveča Hêro je bilà v Abídi,
Nedolžnost vnema ji oči in lica,
Lepôte svôje sáma le ne vidi, —
Spolníla komaj je šestnajsto leto;
Srcé mladó ni za nobên'ga vneto.

Krasno je prikazan momenat, kad se zaljubila:

O blagor, blagor Črtomir! ti vneta
Je déklica od tvôjega pogleda,
Kak od zamáknjenja je vsà prevzeta,
Kak gleda v tlà, kak trese se beseda!
Ko zárija, ki jasen dan obeta,
Zarumení podoba njena bleda,
In v tvôji rôki rôka nje ostane
Zadržana ji od močí neznane.

Da je u prilikama, u kojima se nalazila, prihvatila kršćanstvo, koje joj je podavalo utjehu u teškoj nevolji, lako se razumije. A isto se tako lako razumije, kad joj je kršćanstvo naznačilo sredstvo, kojim može svoga ljubljenoga Črtomira spasti, da je ona to sredstvo i prihvatila t. j. Bogu zavjetovala vječnu čistoću. Bogomila je dobar pendant Črtomiru. I u njezinu karakteru držim da su pogođene značajne crte Slovenke. — Treće je lice svećenik. Pjesniku je svećenik bio potreban za krštenje Črtomirovo. Zgodno je udesio, da isti svećenik, koji je krstio Bogomilu, kršćava i Črtomira. Ali ga nije htio da ostavi kao nijemo lice, nego mu je dao riječ u srednjem dijelu, da bi prizor bio dramatičniji. U ostalom on prihvaća riječ samo dva puta: prvi put razbija sumnje Črtomirove o tom, da bi kršćanstvo bilo prava vjera, svojom autoritativnom izjavom, da „Valjhun ravná po svôji slepi glavi, po bôžji volji ne". A drugi put upućuje Črtomira u Oglaj, da postane svećenik, kao što je i on od Druida postao svećenik. U jednom i u drugom slučaju radi on kao pravi svećenik zastupajući nauku i interese svoje vjere. I on je živo lice.

Prešernovoj se pjesmi prigovorilo, da je u njoj odviše lirike. Ali to ne će vrijediti toliko za izvedbu, koliko za koncepciju čitave pjesme. Ja mislim, da i oni, koji pjesmi za to prigovaraju, ne bi lako mogli pokazati, gdje je u izvedbi toliko lirike. U ostalom valja na um uzeti: 1. da je to romantičan ep, za koji se upravo ište primjesa lirskoga elementa epskomu; 2. da se u našoj pjesmi dira u najnježnije žice ljudskoga srca; dakle bez lirskoga elementa ne može ni biti; 3. da ne valja svako mjesto, na kojem iz riječi pjesnikovih probija saučešće njegovo za koje lice (kao na pr. na kraju pjesme), odmah držati za lirsko. Sam je pjesnik svoju pjesmu (u izdanju od g. 1836.) nazvao „povést v verzih".

Prije bih dopustio prigovor, da u pjesmi ima premalo radnje. Istina je, da izvanje radnje nije mnogo, ali je s tim više unutrašnje, psihološke radnje. Koliko vrijedi i ovakova radnja, kad je obradi pravi pjesnik, može se najbolje vidjeti, ako se Prešernova pjesma isporedi sa Samhaberovom preradbom. Edward je Samhaber u svojoj knjižici „Preširenklänge“ (Laibach 1880.) uz životopis pjesnikov više njegovih pjesama dosta dobro na njemački preveo. Ali „Krsta pri Savici“ nije preveo, nego ga je preradio u pjesmi, koju on zove „Čertomir“. Iz same se preradbe vidi, da mu je poglavito bilo stalo do toga, da bude u pjesmi više (izvanje) radnje. Ispoređujući tu preradbu s Prešernovim originalom valja osobito istaknuti ova tri momenta: 1. Boj u Ajdovskom gracu metnuo je Samhaber u samu pjesmu, i to dakako na početak. U tom se dijelu svoje pjesme najviše držao Prešerna. 2. Znatnu je promjenu učinio u tom, što je ljubav Črtomirovu i Bogomilinu metnuo iza boja u Ajdovskom gracu. Črtomir ide drugi dan iza boja na Bledski otok, te nalazi Bogomilu, gdje je baš svršila molitvu božici Živi, a na to se predala žalosti, što nema koga ljubiti. Tek što su se njih dvoje vidjeli, već su se i zaljubili, a tek što su se zaljubili, već ih je i otac Bogomilin Staroslav blagoslovio. Ali na to se stala približavati Valjhunova vojska, i Črtomir je morao pobjeći. 3. Samhaber ne prikazuje krštenja Črtomirova, nego Bogomilino. Črtomir se kod njega i ne kršćava. Došavši na ime Valjhunovi vojnici na otok porušili su Živin hram i Staroslava ubili, a Bogomilu je star svećenik kršćanski, koji je bio s njima, stao nagovarati, da se pokrsti. Ona se napokon privoljela, ali je zaželjela, da se krsti kod slapa Savice. Tako se i dogodilo. Kod slapa odriče se ona ljubavi k Črtomiru, a onda je svećenik kršćava. A sve to sluša i gleda Črtomir sakrit,

koji nakon Bogomilina krštenja proklinje svoje bogove te se strovaljuje u ponor. — Nema sumnje, Samhaber hoće, da njegov Črtomir bude dosljedniji od Prešernova, a u istinu je jednostran; Samhaber hoće, da bude u njegovoj pjesmi više radnje nego li u Prešernovoj, i doista je ima više, ali tko će držati za vjerojatno, da se Črtomir odmah nakon poraza išao zaljubiti i zaručiti i da je sve to teklo tako brzo? Napokon prizor Bogomilina krštenja i Črtomirove smrti čini mi se gotovo strašan. Kad se Bogomila kršćava, čuje se s visine divlji krik (Črtomirov) i vatra dviju očiju (Črtomirovih) pogađa kao munja Bogomilu. Kako je sve drukčije kod Prešerna, kad se kršćava Črtomir!

So na kolenih, kar jih je okoli,
Se od vesêlja svet' obràz device.

Sam pjesnik kaže, da mu je građa Prešernove pjesme veoma nesimpatična (mir höchst unsympathischer Stoff, str. 87.). Uzrok je tomu jamačno u tom, što on ne poznajući kao Nijemac dobro slovenske duše nije imao pravoga smisla za one sukobe najdubljih čuvstava, što ih Prešeren tako divno prikazuje. Ni to kao Nijemac nije razumio, da Črtomir nije toliko protivnik kršćanstvu, koliko ropstvu njemačkomu. Kako u Prešernovoj pjesmi nema mnogo izvanje radnje, ona mu se činila prazna, pa je htio tu prazninu da ispuni. Ali po mom sudu te praznine nema, jer ju je već sam Prešeren ispunio tim, što nam je, kao što je rečeno, upravo dramatski prikazao sukobe najdubljih čuvstava slovenske duše. U Samhaberovoj se pjesmi svagdje vidi, da pjesnik radi po refleksiji, dok je Prešeren pjevao onako, kako mu je kazivala Muza, ona Muza, kojoj je bio ljubimac, koja je znala, da je on Slovenac i da pjeva o Slovencima za Slovence. Ali s tim ne ću da kažem, da u

Samhaberovoj pjesmi nema nikakvih ljepota. Navlastito ističem kao lijep prizor, u kojem se Bogomila moli Živi, a onda žali, što nema koga ljubiti. Ali u opće mislim, da bi Samhaber bio bolje učinio, da je i „Krst pri Savici“ preveo, kao što je preveo, i to dosta dobro preveo, toliko drugih pjesama Prešernovih.[1]

O svrsi svoje pjesme kaže Prešeren u njemački pisanom listu Čelakovskomu od 22. kolovoza 1836.: „Najnoviji moj produkat „Krst pri Savici“, koji je oko konca ožujka izišao, molim da se prosuđuje kao metrička zadaća, s koje je riješenjem bila u savezu svrha da stečem sklonost svećenstva. — Duhovna su gospoda ovaj put bila sa mnom zadovoljna, te hoće da mi oproste i predašnje grijehe.“ Ali to je mogla biti samo sporedna svrha. Glavnu svrhu odaje nam sonet, koji je Prešeren već u 1. izdanju metnuo pred svoju pjesmu, a isto je učinio i u drugom izdanju. Taj sonet, u kojem pjesnik svoju pjesmu posvećuje Manima svoga nedavno umrloga prijatelja Matije Čopa, ima natpis „Matiju Čópu“, a glasi ovako:

Vam izročim, prijatla dragi mani,
Ki spi v prezgodnjem grobu, pesem milo;
Ločitvi od njegà mi je hladilo,
Bilà je lek ljubezni stari rani.

Minljivost sladkih zvez na svet' oznani:
Kak kratko je veselih dni število,
Da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
Up sreče unstran grôba v prsih hrani.

Pokôpal misli visokoleteče,
Željá nespolnjenih sem bolečine,
Ko Črtomir ves up na zêmlji sreče;

[1] Naknadno doznajem iz „Prešernova Albuma“ str. 837., da Samhaber sprema novo izdanje svojih „Preširenklänge“, ali će iz njih izostaviti „die total misslungene Umgestaltung der Taufe an der Savica“ (kao što sam kaže u listu Dru. Fr. Vidicu).

Dan jasni, dan oblačni v nôči mine,
Srcé veselo in bolnó, trpeče
Vpokoj'le bodo grôba globočine.

Da bi se ono, što pjesnik u ovoj posveti kaže, i s tim prava svrha njegova „Krsta pri Savici“ razumjela, valja nam se u kratko obazreti na njegovu pjesničku individualnost u opće. Tko Prešernove pjesme čita, opazi odmah, da je pjesnik nesretan i nezadovoljan. Takav se ćutio već za mladih dana, kao što se vidi iz njegove pjesme „Slovo od mladosti“:

Dni môjih lepši polovica kmalo,
Mladosti leta, kmalo ste minule!
Rodile ve ste mêni cvetja malo,
Še tega rož'ce so se kôj osule,
Le redko upa solnce je sijalo,
Viharjev jeze so pogosto rjule —

Tako je bilo i kasnije, tako da u krasnom sonetu „O Vrba! srečna draga vas domača“ žali, da je u opće ostavio svoj zavičaj pa pošao na nauke:

O Vrba! srečna, draga vas domača,
Kjer hiša môjega stoji očeta;
Da b' uka žeja me iz tvôj'ga svéta
Speljala ne bilà, golj'fiva kača!

Ne vedel bi, kako se v strup prebrača
Vse, kar srce si sladkega obeta;
Mi ne bilà bi vera v sêbe vzeta,
Ne bil viharjev notranjih b' igrača.

Tomu su nezadovoljstvu, kao što se iz samih pjesama vidi, poglavito tri uzroka: 1. je uzrok materijalizam, koji okružuje idealističnoga pjesnika. Najbolje se to vidi iz već pomenute pjesme „Slovo od mladosti“, gdje kaže:

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje!
Vesêlja dókaj strup njegov je vmoril:
Sem zvedel, da vest čisto, dôbro d'janje
Svet zanič'vati se je zagovoril,

Ljubezen zvesto najti, kratke sanje!
Zbežale ste, ko se je dan zazoril,
Modrost, pravičnost, učenost, device
Brez dot žal'vati videl sem samice.

Sem videl, da svoj čoln po sapi sreče,
Komùr sovražna je, zastonj obrača,
Kak veter nje nasproti temu vleče,
Kogàr v zibeli vid'la je berača,
Da le petica dá ime sloveče,
Da človek toliko velja, kar plača.
Sem videl čislati le to med nami,
Kar um slepi z golj'fijami, ležami!

Iste se misli vraćaju i u pjesmi „V spomin Andreja Smoleta“:

Videl povsòd si, kak iščejo d'narje,
Kàk se le vklanjajo zlat'mu bogú;
Kjé bratoljubja si videl oltarje?
S srcem obupnim si prišel domú.

2. Drugi je uzrok pjesnikovu nezadovoljstvu nedostatak narodne svijesti i rodoljublja u slovenskom narodu. Najjasnije i najljepše pokazuje to ovaj sonet, koji pripada „Sonetnomu vijencu“:

Izdihljaji, solzé so jih redile
S Parnása môj'ga rožice prič'joče:
Solzé 'z ljubezni so do têbe vroče,
Iz domovinske so ljubezni lile.

Skeleče misli, da Slovenec mile
Ne ljubi matere vanj upajoče,
Da têbe za me vneti ni mogoče,
Z britkóstjo so srcé mi napolnile.

Željé rodile so prehrepeneče,
Da s tvôjim môje bi ime slovelo,
Domače pesmi milo se glaseče;

Željé, da zbudil bi slovenšč'no celo,
Da bi vrníli k nàm se časi sreče,
Jim moč so dale rasti neveselo.

3. Treći je napokon uzrok Prešernovoj nesreći i nezadovoljstvu njegova nesretna ljubav. Da pjesnik nesretno ljubi, vidi se gotovo iz svake njegove pjesme, počevši od prve „Strunam“, koja se počinje ovako:

Strune, milo se glasite,
Milo, pesmica, žaluj;
Srca bolečine skrite
Trdosrčni oznanuj —

pa do posljednje, do „Krsta pri Savici“, jer i u nju je pjesnik umetnuo spomen o svojoj nesretnoj ljubavi, i to ondje, gdje govori o sretnoj ljubavi Črtomirovoj; tu za nj kaže:

Ki ni ko mêni mu vesêlje tuje,
Ki srečna ga ljubezen v prsih vnema.

Moglo bi se pače reći, da je nesretna ljubav kod njega općeni oblik duševnoga nezadovoljstva. Pjesnik traži svuda mir i zadovoljstvo, traži svoj ideal, ali ga nigdje ne može naći. S toga kadšto gotovo očajava te želi sebi smrt, npr.:

Življênje ječa, čas v nji rabelj hudi,
Skrb vsak dan mu pomlájena nevesta,
Trpljenje in obup mu hlapca zvesta,
In kès čuváj, ki se nikdár ne vtrudi.

Prijazna smrt, predolgo se me múdi:
Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
Ki pelje nas iz bolečine mesta
Tje, kjèr trohljivost vse verige zgrudi; itd.

Ali na taj pesimizam pada divna zraka božje svjetlosti upravo iz pjesme „Krst pri Savici“. U onom sonetu, u kojem pjesnik svoju pjesmu posvećuje Manima Matije Čopa, kaže, da je „pokôpal misli visokoleteče, željá nespolnjenih bolečine, ko Črtomir ves up na zemlji sreče“, a to zato, što se uvjerio, da „srečen je le ta,

kdor z Bogomilo upsreče unstran grôba v prsih hrani“. Tako on sam sebe dovodi u savez s glavnim licima svoje pjesme, koja je ocrtao s tolikom ljubavlju. Kao što su se Črtomir i Bogomila odrekli zemaljske sreće za to, da steku pravu sreću na onom svijetu, tako se i Prešeren nakon svih patnja duševnih uvjerio, da uzalud traži na zemlji sreću i zadovoljstvo, te je pokopao sve „visoko leteće“ misli, sve boli neispunjenih želja, svu nadu o sreći na zemlji, pa se stao pravoj sreći nadati s one strane groba; stao se nadati, da će ideal, koji uzalud traži na zemlji, naći u carstvu idejâ. Tako se može kazati, da je Črtomir u neku ruku sam Prešeren. U katarsi, koju proživljava Črtomir, prikazao je pjesnik katarsu, koju je proživio sam. I to je prava, viša, pjesnička svrha njegovoj pjesmi. Dúga, koja je obasjala blijedu Bogomilu, navješćuje novo, ljepše shvaćanje života samoga Prešerna. Na žalost to shvaćanje nije ostalo trajno.

U jednoj kratkoj, ali krasnoj pjesmi („Pevcu“) govori Prešeren o pjesnikovu zvanju ovako:

Kdo zna
Noč tèmno razjasnit', ki tare duha!
Kdo ve
Kregulja odgnati, ki kljuje srce
Od zóra do mraka, od mraka do dne!
Kdo uči
Izbrisat' 'z spomina nekdanje dni,
Brezup prihodnjih odvzet' spred oči,
Praznôti vbežati, ki zdanje mori!
Kako
Bit' hočeš poet, in ti pretežko
Je v prsih nosít' al pekèl, al nebo!
Stanu
Se svôjega spomni, trpì brez miru! —

Upravo takav je pjesnik bio sam Prešeren. Trpio je bez mira, nosio je u prsima pakao i nebo. Pakao su bile muke, što ih je ćutio tražeći ideal, a ne nalazeći ga, a nebo mu je bila sama težnja za idealom. Svoje je muke izlio u slavujske pjesme zadahnute živom, postojanom, ničim ne smućenom težnjom za idealom, pa ih je ostavio svomu narodu, da ga krijepe u borbi za njegove ideale. A to su one i činile do današnjega dana, i činit će, dok bude slovenskoga naroda. Pa s toga: Slava Prešernu!

Biblioteca della R. Università di Lubiana
Knjižnica kr. univerze v Ljubljani

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS
00000380940